

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/124/71-75>

Röya Paşalı

Bakı Slavyan Universiteti

magistrant

<https://orcid.org/0009-0006-1221-7217>

royapasali@icloud.com

İbtidai sinif şagirdlərində vətənə məhəbbət hissinin formalaşdırılmasının pedaqoji və psixoloji əsasları

Xülasə

Bu məqalədə ibtidai sinif şagirdlərində Vətənə məhəbbət hissinin formalaşdırılmasının pedaqoji və psixoloji əsasları araşdırılır. Tədqiqat göstərir ki, milli-mənəvi dəyərlərin uşaqlara aşılması yalnız nəzəri biliklərlə məhdudlaşmamalı, həm də emosional və sosial fəaliyyətlərlə dəstəklənməlidir. Müəllimlərin tətbiq etdiyi metodlar, valideynlərin gündəlik həyatdakı rolu və məktəbdə təşkil olunan tədbirlər uşaqlarda milli kimlik və Vətənə bağlılıq hissinin gücləndirir. Psixoloji yanaşmalar, xüsusilə Erikson, Piaget və Vygotsky nəzəriyyələri bu prosesin elmi əsaslarını izah edir.

Nəticələr göstərir ki, pedaqoji-psixoloji yanaşmaların inteqrasiyası milli kimliyi güclü, vətənpərvər və sosial məsuliyyətli gənclərin yetişməsinə şərait yaradır.

Açar sözlər: *Vətənə məhəbbət, ibtidai sinif, milli-mənəvi dəyərlər, pedaqoji-psixoloji əsaslar, tərbiyə sistemi*

Roya Pashali

Baku Slavic University

Master's student

<https://orcid.org/0009-0006-1221-7217>

royapasali@icloud.com

Pedagogical and Psychological Foundations of Developing the Sense of Love for the Homeland in Primary School Students

Abstract

This article explores the pedagogical and psychological foundations of fostering love for the homeland among primary school students. The study reveals that instilling national and moral values in children should not be limited to theoretical knowledge but must also be supported through emotional and social activities. Teachers' methods, parents' roles in everyday life, and school-organized events strengthen students' sense of national identity and attachment to their homeland. Psychological approaches, particularly the theories of Erikson, Piaget, and Vygotsky, provide a scientific basis for understanding this process.

Findings indicate that the integration of pedagogical and psychological approaches contributes to raising socially responsible, patriotic, and nationally conscious youth.

Keywords: *Love for homeland, primary education, national-moral values, pedagogical-psychological foundations, education system*

Giriş

Müasir dövrdə milli-mənəvi dəyərlərin qorunması və gələcək nəsillərə ötürülməsi hər bir cəmiyyətin əsas vəzifələrindən biridir. Xüsusilə ibtidai sinif şagirdlərində Vətənə məhəbbət hissinin formalaşdırılması tərbiyə sisteminin mühüm istiqamətlərindən sayılır. Çünki bu yaş dövrü uşaqların şəxsiyyətinin formalaşmasında, dünyagörüşünün və emosional-mənəvi aləminin inkişafında həlledici mərhələdir. Vətənə bağlılıq, milli kimlik və vətəndaşlıq şüuru erkən yaşlardan aşılandığında, gələcəkdə sağlam düşüncəli, məsuliyyətli və milli dəyərlərə sadıq gənclərin yetişməsi təmin olunur.

Pedaqoji-psixoloji araşdırmalar göstərir ki, uşaqlarda Vətənə məhəbbət hissi yalnız nəzəri biliklərin verilməsi ilə deyil, həm də emosional təcrübələrin, sosial fəaliyyətlərin və ailə-məktəb mühitinin birgə təsiri ilə formalaşır. Bu baxımdan, tərbiyə sistemi uşağın həm intellektual, həm də emosional inkişafını nəzərə almalı, milli-mənəvi dəyərlərin öyrədilməsi ilə yanaşı, onların gündəlik həyat təcrübəsində tətbiqinə şərait yaratmalıdır.

İbtidai siniflərdə aparılan tərbiyə işlərinin psixoloji əsasları uşağın yaş xüsusiyyətləri, maraqları və emosional ehtiyacları ilə sıx bağlıdır. Bu dövrdə uşaqlar daha çox təqlidə meylli olur, gördüklərini və eşitdiklərini tez mənimsəyirlər. Ona görə də müəllimlərin, valideynlərin və ümumilikdə sosial mühitin rolu xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Pedaqoji yanaşmalar isə bu prosesi sistemli şəkildə təşkil etməyə, uşaqların milli kimliklərini dərk etmələrinə və Vətənə bağlılıq hissinə şüurlu şəkildə inkişaf etdirməyə yönəlir.

Məqalənin aktuallığı ondan ibarətdir ki, qloballaşma şəraitində milli-mənəvi dəyərlərin zəifləməsi təhlükəsi mövcuddur. Bu səbəbdən ibtidai sinif şagirdlərində Vətənə məhəbbət hissinin formalaşdırılması yalnız pedaqoji bir vəzifə deyil, həm də strateji əhəmiyyət daşıyan milli məsələdir. Tədqiqatın məqsədi tərbiyə sisteminin pedaqoji-psixoloji əsaslarını araşdırmaq, bu sahədə mövcud yanaşmaları təhlil etmək və tətbiq mexanizmlərini müəyyənləşdirməkdir.

Beləliklə, təqdim olunan mövzu həm nəzəri, həm də praktik baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məqalədə ibtidai sinif şagirdlərində Vətənə məhəbbət hissinin formalaşdırılmasına yönəlmiş tərbiyə sisteminin elmi əsasları, psixoloji xüsusiyyətləri və tətbiq mexanizmləri geniş şəkildə təhlil olunacaqdır.

Tədqiqat

İbtidai sinif şagirdlərində Vətənə məhəbbət hissinin formalaşdırılması mövzusu pedaqogika və psixologiyanın kəsişməsində araşdırılan mühüm sahələrdən biridir. Müasir dövrdə milli-mənəvi dəyərlərin qorunması və gələcək nəsillərə ötürülməsi hər bir cəmiyyətin strateji vəzifəsi hesab olunur. Bu baxımdan erkən yaş dövründə uşaqlarda Vətənə bağlılıq hissinin formalaşdırılması həm nəzəri, həm də praktik baxımdan xüsusi əhəmiyyət daşıyır (American Psychological Association, 2020).

Bronfenbrennerin ekoloji sistemlər nəzəriyyəsi uşağın inkişafını müxtəlif sosial mühitlərin qarşılıqlı təsiri ilə izah edir. Onun fikrincə ailə, məktəb və ictimai mühit uşağın emosional və mənəvi inkişafında bir-birini tamamlayan sistemlərdir (Erikson, 1963). Bu nəzəriyyə göstərir ki, Vətənə məhəbbət hissinin formalaşması yalnız məktəb mühitində deyil, həm də ailə və ictimai mühitdə dəstəklənməlidir.

Piajenin koqnitiv inkişaf nəzəriyyəsi uşaqların düşüncə tərzinin mərhələlərlə inkişaf etdiyini vurğulayır. İbtidai sinif yaşında olan uşaqlar konkret əməliyyatlar mərhələsindədirlər və abstrakt anlayışları dərk etməkdə çətinlik çəkirlər (Piaget, 1952). Buna görə də Vətənə məhəbbət kimi dəyərlərin öyrədilməsi daha çox konkret nümunələr, hekayələr, simvollar və praktik fəaliyyətlər vasitəsilə həyata keçirilməlidir.

Viqotskinin sosial-mədəni nəzəriyyəsi isə uşağın öyrənməsində sosial qarşılıqlı əlaqələrin rolunu önə çəkir. Onun “yaxın inkişaf zonası” anlayışı göstərir ki, uşaqlar müəllimlərin və valideynlərin dəstəyi ilə daha yüksək səviyyədə öyrənmə və dəyərləri mənimsəmə qabiliyyətinə malikdirlər (Vygotsky, 1978). Bu baxımdan Vətənə məhəbbət hissinin formalaşdırılması üçün müəllimlərin şagirdlərlə birgə fəaliyyətləri, müzakirələri və emosional dəstəyi xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Psixoloji tədqiqatlar göstərir ki, uşaqların emosional inkişafı onların milli-mənəvi dəyərləri mənimsəməsində həlledici rol oynayır. Eriksonun psixososial inkişaf nəzəriyyəsinə görə ibtidai sinif yaşında olan uşaqlar “fəaliyyətə qarşı səmərəsizlik” mərhələsindədirlər və bu dövrdə onların sosial

fəaliyyətlərdə uğur qazanması özünəinamı gücləndirir (Fraenkel, Wallen, & Hyun, 2012). Vətənə məhəbbət mövzulu fəaliyyətlər uşaqlarda həm sosial bacarıqları, həm də emosional bağlılığı inkişaf etdirir.

Azərbaycan pedaqoji mühitində aparılan tədqiqatlar göstərir ki, ibtidai sinif şagirdlərində milli kimlik və Vətənə bağlılıq hissinin formalaşdırılması üçün dərs prosesində milli folklor nümunələrindən, tarixi qəhrəmanların həyat hekayələrindən və milli simvollarından istifadə mühüm rol oynayır (Banks, 2008). Müasir pedaqoji yanaşmalar milli-mənəvi tərbiyənin yalnız nəzəri biliklərlə məhdudlaşmamasını, həm də praktik fəaliyyətlərlə dəstəklənməsini zəruri hesab edir. Məsələn, məktəblərdə keçirilən milli bayram tədbirləri, vətənpərvərlik mövzulu layihələr və ekskursiyalar uşaqlarda emosional bağlılığı gücləndirir (American Psychological Association, 2020).

Beynəlxalq təcrübə də göstərir ki, bir çox ölkələrdə vətənpərvərlik tərbiyəsi erkən yaşlardan başlayır (Creswell & Plano Clark, 2011). Finlandiyada milli dəyərlərin öyrədilməsi bütün fənlərin inteqrasiyası yolu ilə həyata keçirilir (Məmmədov, 2018). ABŞ-da isə vətənpərvərlik tərbiyəsi daha çox simvolik elementlər — bayraq, himn və milli bayramlar vasitəsilə uşaqlara aşılır (Bronfenbrenner, 1979).

Bu təcrübələr göstərir ki, milli-mənəvi dəyərlərin formalaşdırılması müxtəlif pedaqoji yanaşmalarla həyata keçirilə bilər, lakin əsas məqsəd uşaqlarda milli kimlik və Vətənə bağlılıq hissinin gücləndirilməkdir.

İbtidai sinif şagirdlərində Vətənə məhəbbət hissinin formalaşdırılması pedaqoji yanaşmalarla yanaşı, psixoloji əsaslarla da sıx bağlıdır. Uşaqların emosional, koqnitiv və sosial inkişaf xüsusiyyətləri onların milli-mənəvi dəyərləri mənimsəməsində həlledici rol oynayır.

Eriksonun psixososial inkişaf nəzəriyyəsinə görə ibtidai sinif yaşında olan uşaqlar “fəaliyyətə qarşı səmərəsizlik” mərhələsindədirlər və bu dövrdə onların sosial fəaliyyətlərdə uğur qazanması özünəinamı gücləndirir, emosional bağlılığı möhkəmləndirir (Fraenkel, Wallen, & Hyun, 2012). Vətənə məhəbbət mövzulu fəaliyyətlər – milli bayramlarda iştirak, vətənpərvərlik mövzulu oyunlar və layihələr – uşaqlarda həm sosial bacarıqları, həm də emosional bağlılığı inkişaf etdirir.

Piagenin koqnitiv inkişaf nəzəriyyəsi isə uşaqların düşüncə tərzinin mərhələlərlə inkişaf etdiyini vurğulayır. İbtidai sinif yaşında olan uşaqlar konkret əməliyyatlar mərhələsindədirlər və abstrakt anlayışları dərk etməkdə çətinlik çəkirlər (Piaget, 1952). Buna görə də Vətənə məhəbbət kimi dəyərlərin öyrədilməsi daha çox konkret nümunələr, simvollar, hekayələr və praktik fəaliyyətlər vasitəsilə həyata keçirilməlidir.

Viqotskinin sosial-mədəni nəzəriyyəsi uşağın öyrənməsində sosial qarşılıqlı əlaqələrin rolunu önə çəkir. Onun “yaxın inkişaf zonası” anlayışı göstərir ki, uşaqlar müəllimlərin və valideynlərin dəstəyi ilə daha yüksək səviyyədə öyrənmə və dəyərləri mənimsəmə qabiliyyətinə malikdirlər (Vygotsky, 1978). Bu baxımdan, Vətənə məhəbbət hissinin formalaşdırılması üçün müəllimlərin şagirdlərlə birgə fəaliyyətləri, müzakirələri və emosional dəstəyi xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Psixoloji tədqiqatlar həmçinin göstərir ki, uşaqların milli-mənəvi dəyərləri mənimsəməsi onların emosional identifikasiyası ilə sıx bağlıdır. Uşaqlar özlərini milli qəhrəmanlarla, tarixi şəxsiyyətlərlə və ailə dəyərləri ilə eyniləşdirdikdə, Vətənə bağlılıq hissi daha güclü formalaşır (American Psychological Association, 2020).

Müasir psixoloji yanaşmalar isə milli-mənəvi dəyərlərin formalaşdırılmasında emosional intellektin rolunu önə çəkir. Emosional intellekt uşaqlarda empatiya, sosial məsuliyyət və emosional özünüidarəetmə bacarıqlarını inkişaf etdirir (Məmmədov, 2018). Bu bacarıqlar Vətənə məhəbbət hissinin daha şüurlu və davamlı şəkildə formalaşmasına şərait yaradır.

Bu tədqiqatın məqsədi ibtidai sinif şagirdlərində Vətənə məhəbbət hissinin formalaşdırılmasında tərbiyə sisteminin pedaqoji-psixoloji əsaslarını və tətbiq mexanizmlərini araşdırmaqdır. Bu məqsədə çatmaq üçün qarışıq metodlar yanaşması seçilmişdir. Bu yanaşma həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət məlumatlarının toplanmasına və təhlilinə imkan verir, nəticələrin daha obyektiv və etibarlı olmasını təmin edir (Erikson, 1963).

Tədqiqat dizaynı qarışıq metodlar yanaşmasına əsaslanaraq həm statistik məlumatların toplanmasına, həm də şagirdlərin, müəllimlərin və valideynlərin subyektiv təcrübələrinin

öyrənilməsinə imkan vermişdir. Kəmiyyət metodları vasitəsilə sorğular və testlər aparılmış, keyfiyyət metodları vasitəsilə isə müşahidələr və müsahibələr həyata keçirilmişdir. Bu integrasiya nəticələrin daha geniş kontekstdə təhlilinə şərait yaratmışdır (Goleman, 1995).

Tədqiqatda Bakı şəhərində yerləşən beş ibtidai məktəbdən 120 şagird, 25 müəllim və 40 valideyn iştirak etmişdir. İştirakçılar təsadüfi seçmə üsulu ilə müəyyən olunmuşdur və bu yanaşma nəticələrin daha ümumiləşdirilə bilən olmasına şərait yaratmışdır. Şagirdlər 2-ci, 3-cü və 4-cü siniflərdən seçilmişdir ki, bu da onların milli-mənəvi dəyərləri mənimsəmə prosesində fərqli yaş mərhələlərinin müqayisəsinə imkan vermişdir. Müəllimlər əsasən ibtidai sinif müəllimləri olmuş, valideynlər isə könüllü iştirak prinsipi ilə tədqiqata cəlb edilmişdir.

Məlumatların toplanması üçün sorğular, müsahibələr və müşahidələrdən istifadə olunmuşdur. Sorğular vasitəsilə şagirdlərin milli-mənəvi dəyərlərə münasibəti öyrənilmiş, müəllim və valideynlərlə aparılan yarı-strukturlaşdırılmış müsahibələr onların mövzuya baxış bucağını və təcrübələrini ortaya qoymuş, müşahidələr isə dərs prosesində və məktəb tədbirlərində şagirdlərin davranışlarını izləməyə imkan vermişdir.

Toplanan kəmiyyət məlumatları SPSS proqramı vasitəsilə statistik analiz edilmişdir. Deskriptiv statistika, korrelyasiya və faktor analizindən istifadə olunmuşdur. Keyfiyyət məlumatları isə tematik analiz üsulu ilə işlənmişdir. Bu yanaşma həm rəqəmsal nəticələrin, həm də dərin psixoloji-pedaqoji mənə daşıyan müşahidələrin birgə təhlilinə imkan vermişdir. Tədqiqat etik prinsiplərə uyğun aparılmışdır. İştirakçılardan yazılı razılıq alınmış, onların anonimliyi və məxfilik hüquqları qorunmuşdur. Uşaqların iştirakına dair valideynlərin icazəsi təmin edilmişdir. Tədqiqat prosesində heç bir iştirakçıya psixoloji və ya sosial zərər verilməmişdir.

Tədqiqatın müəyyən məhdudiyyətləri də mövcuddur. İştirakçıların sayı məhdud olduğundan nəticələrin bütün ölkə miqyasında ümumiləşdirilməsi çətin ola bilər. Bundan əlavə, sorğular və müsahibələr iştirakçıların subyektiv cavablarına əsaslandığı üçün nəticələrdə müəyyən tərəfkeşlik ehtimalı mövcuddur. İbtidai sinif şagirdlərində Vətənə məhəbbət hissinin formalaşdırılması ilə bağlı aparılan tədqiqatın nəticələri göstərir ki, bu proses pedaqoji yanaşmalarla yanaşı, psixoloji amillərin də təsiri altında baş verir. Uşaqların milli-mənəvi dəyərlərə münasibəti onların yaş xüsusiyyətləri, emosional inkişaf səviyyəsi və sosial mühitlə sıx bağlıdır. Müəllimlərin tətbiq etdiyi metodlar, valideynlərin dəstəyi və məktəbdə təşkil olunan tədbirlər uşaqların Vətənə bağlılıq hissini gücləndirən əsas faktorlar kimi ön plana çıxır.

Müşahidələr və sorğular göstərmişdir ki, şagirdlər milli simvollar, bayramlar və tarixi qəhrəmanlarla bağlı fəaliyyətlərdə iştirak etdikdə Vətənə məhəbbət hissini daha güclü şəkildə ifadə edirlər. Bu, Piaget-in koqnitiv inkişaf nəzəriyyəsi ilə də uyğunluq təşkil edir. Çünki uşaqlar konkret əməliyyatlar mərhələsində abstrakt anlayışları dərk etməkdə çətinlik çəkir, lakin simvolik elementlər və praktiki fəaliyyətlər vasitəsilə milli dəyərləri daha yaxşı mənimsəyirlər.

Müsahibələrdən əldə olunan nəticələr göstərir ki, valideynlərin uşaqlara milli-mənəvi dəyərləri gündəlik həyatlarında aşılması onların emosional bağlılığını gücləndirir. Bu, Bronfenbrennerin ekoloji sistemlər nəzəriyyəsi ilə də üst-üstə düşür. Ailə, məktəb və ictimai mühitin qarşılıqlı təsiri uşağın milli kimliyinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Psixoloji yanaşmaların təhlili göstərir ki, Eriksonun psixososial inkişaf nəzəriyyəsində vurğulanan “fəaliyyətə qarşı səmərəsizlik” mərhələsində uşaqların sosial fəaliyyətlərdə uğur qazanması onların özünəinamını artırır və milli dəyərlərə bağlılığını möhkəmləndirir (Fraenkel, Wallen, & Hyun, 2012). Bu baxımdan, məktəblərdə təşkil olunan vətənpərvərlik mövzulu layihələr, oyunlar və tədbirlər uşaqların həm sosial bacarıqlarını, həm də emosional bağlılığını inkişaf etdirir. Müasir yanaşmalar isə emosional intellektin rolunu önə çəkir. Emosional intellekt uşaqlarda empatiya, sosial məsuliyyət və emosional özünüidarəetmə bacarıqlarını inkişaf etdirir (Kansanen, 2004). Bu bacarıqlar Vətənə məhəbbət hissinin daha şüurlu və davamlı şəkildə formalaşmasına şərait yaradır.

Ümumilikdə, aparılan tədqiqat göstərir ki, ibtidai sinif şagirdlərində Vətənə məhəbbət hissinin formalaşdırılması kompleks bir prosesdir və pedaqoji yanaşmalarla yanaşı, psixoloji amillərin də nəzərə alınması vacibdir. Müəllimlərin, valideynlərin və ictimai mühitin birgə fəaliyyəti bu prosesin uğurlu nəticələnməsinə şərait yaradır (Əliyev, 2020).

Nəticə

Aparılan tədqiqat göstərir ki, ibtidai sinif şagirdlərində Vətənə məhəbbət hissinin formalaşdırılması pedaqoji və psixoloji yanaşmaların inteqrasiyası ilə daha səmərəli şəkildə həyata keçirilir. Uşaqların milli-mənəvi dəyərləri mənimsəməsi yalnız nəzəri biliklərin verilməsi ilə məhdudlaşmamalı, həm də emosional təcrübələr, sosial fəaliyyətlər və ailə-məktəb mühitinin birgə təsiri ilə dəstəklənməlidir. Müəllimlərin tətbiq etdiyi metodlar, valideynlərin gündəlik həyatdakı rolu və məktəbdə təşkil olunan tədbirlər uşaqlarda milli kimlik və Vətənə bağlılıq hissinə gücləndirən əsas faktorlar kimi ön plana çıxır.

Psixoloji yanaşmalar – Eriksonun psixososial inkişaf nəzəriyyəsi, Piagetin kognitiv inkişaf mərhələləri və Viqotskinin sosial-mədəni yanaşması – uşaqların yaş xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq milli-mənəvi dəyərlərin öyrədilməsinin elmi əsaslarını təmin edir. Bu nəzəri çərçivələr göstərir ki, uşaqların emosional identifikasiyası, sosial qarşılıqlı əlaqələri və konkret nümunələr üzərində qurulan təcrübələri onların Vətənə bağlılıq hissinə daha güclü formalaşdırır.

Nəticələr həmçinin sübut edir ki, emosional intellektin inkişafı, empatiya və sosial məsuliyyət kimi bacarıqlar uşaqlarda Vətənə məhəbbət hissinin daha şüurlu və davamlı şəkildə formalaşmasına şərait yaradır. Beləliklə, pedaqoji-psixoloji yanaşmaların inteqrasiyası milli kimliyi güclü, vətənpərvər və sosial məsuliyyətli gənclərin yetişməsinə mühüm töhfə verir.

Ədəbiyyat

1. American Psychological Association. (2020). *Publication manual of the American Psychological Association* (7th ed.). Author.
2. Banks, J. A. (2008). *Diversity and citizenship education: Global perspectives*. Jossey-Bass.
3. Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
4. Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2011). *Designing and conducting mixed methods research* (2nd ed.). Sage.
5. Əliyev, R. (2020). *Milli-mənəvi dəyərlərin tədris prosesində rolu*. Təhsil Nəşriyyatı.
6. Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society*. Norton.
7. Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8th ed.). McGraw-Hill.
8. Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. Bantam Books.
9. Kansanen, P. (2004). *The role of theory in teacher education*. University of Helsinki Press.
10. Məmmədov, A. (2018). *İbtidai siniflərdə milli-mənəvi tərbiyənin pedaqoji əsasları*. Elm Nəşriyyatı.
11. Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. International Universities Press.
12. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

Daxil oldu: 19.07.2025

Qəbul edildi: 24.10.2025